

"GÖK KUBBE'NİN ÇOCUĞU" İLE GÖNÜL SOHBETİ

Kazakistan Devlet Sanatçısı, Kazak ve Kırgız sanatının büyük gayretken, Kazakistan Cumhuriyeti'nin Devlet Gençlik ödülleri sahibi ünlü rejisör, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi, Sanat Fakültesi Dekanı Progesör Rayımbek Seytmetov ile hayatı sanatı ve idealleri üzerine konuştuk.

Günhan KAYHAN

Ahmet Yesevi Ü. Kentav Bölüm Sekreteri.

Günhan KAYHAN: Sayın hocam, siz sanatını da ömrün de zirvesindesiniz. Bugüne gelene kadar geçtiğiniz yollar ve yaşadıklarınız hakkında neler söylemek istersiniz?

Rayım SEYTMETOV:

*Bir devirde kanlı savaştan,
Karalı oldu Türkistan.
Fırlayıp oklar uçtu yaydan,
Yaralı Oldu Türkistan*

*Bilirim, çoktur çektiğin dertler,
Yük var mı senin çektiğin kadar?
Nihayetinde gelip yettin ya sen,
Bugünlere belin bükülmeden,*

*Güç veren ateş alıp canından,
Geliyorum ışıl ışıl yanarak.
Yürürken senin ince yolundan
İstiyorum sana ince yol olmak*

Ben, bu Türkistan toprağında dünyaya geldim. Adı herkesçe bilinen bu tarihi mekân, ulu âbide Hoca Ahmet Yesevi Kubbesiyle meşhurdur. Çocukluk günlerimizde, bu kubbenin çevresinde oyunlar oynardık. O zamanlar, biz bu abidenin güllerle bezenmiş duvarlarına hayranlık ve şaşkınlıkla bakardık. Dili bağlanmış olan bu tılsımlı dünya bize yeni bir şeyler ifade ederdi.

Ne zaman sanat ve güzellik hakkında düşünmeye başlasam, gözlerimin önüne insan eliyle inşa edilmiş o âbide, güzellik timsâli o gök kubbe geliyor. Beni sanata, güzelliğe yönelten, sanatta var olan tılsımı çözmeye müptela eden o gök âbide olsa gerektir. Şimdi aklımı başıma alıp düşündüğümde, sahadma buralara ulaşmamı sağlayan, benliğime sanat yeteneğini sindiren, ömür boyu beni yalnız bırakmayan gücün ulu atamız Ahmet Yesevi'nin ruhaniyeti olduğunu anlıyorum.

Liseyi bitirdikten sonra, Almatı'ya gelerek konservatuara girdim. 1960 yılında Kazak sanatının merkezi konumundaki M. Avezov Tiyatrosunun eşliğinden sanat dünyasına adım attım. On yıl aktörlük yaptım. 1971 yılında, Moskova'da Yüksek Rejisörlük Kursu'nu bitirdim. O günden beri rejisörüm. Birbirleriyle etle

tırnak kadar yakın olan bu iki uzmanlık bundan sonraki hayatımın çifte yoldaşı olacaktır.

G. K: Aktörlük mü, rejisörlük mü?

R. S: İkisini de seviyorum. Birinin güzelliği ve inceliği, diğerinin azabı ve şüphesi birbirini tamamlıyor. Huzursuz olmanın faydalı olduğunu düşünüyorum. (Sanattaki huzursuzluktan bahsediyorum.)

G. K: Aktör olarak neler yaptınız?

R.S:G. Musrepov'un "Kozı Körpeş Bayan Suluv"mda **Kozi**, M. Avezov'un "Abay'ında **Abış**, K. Bayseytov ve K. Şangıtbaev'in "Bey Kızdar Ay"mda **Avbekir**, N. Gogol'un "Üylenün"inde **Koçkarev**, W. Shakespeare'in "Otello"sunda, **Kassy**, A. Tajibaev'in "Namıs Gvardiyası"nda **Meyram**, Ş. Aynmatov'un "Ana, Jer Ana"sında **Jaynak**, M. Avezov'un "Kobılandı"sında **Birsimbay**, W. Shakespeare'in Asavğa Tusav"mda **Lyuçentsiyo**, M. Bayjiev'in "Jekpe jek"inde **Aziya**, S. Mukanov'un "Şokan Valihanova"smda **Şokan** ve daha birçok tarihi ve bugünkü kahramanların rollerini oynadım.

G. K: Peki, rejisör olarak...?

R S: Tiyatro sanatının birçok inceliklerini bilip öğrendikten sonra rejisörlüğe başladım. Sahneye ilk koyduğum oyun Başkurt yazar Azat Abdullin'in "Umıtpa Meni Künim" isimli dramı oldu.

Daha sonra sahnelenen A. Makaenok'un "Puşayman Bolğan Avliye", Garcia Lorca'nın "Kasiretti Katındar", M. Avezov'un "Karagöz", M. Gorki'nin "Şınırav Tübinde", Nazım Hikmet'in "Ferhat men Şirin", S. Ahmad'ın "Kelinder Köterilisi", Laslo Dyruk'un "Elektra Süyiktim Menin" isimli oyunları benim rejisör olarak sahneye koyduğum oyunların başlıcalarıdır.

Tiyatroda estetik ve derinlik açısından yeni bir tarz olan şiir tiyatrosunun kurulması aşamasında da önemli çalışmalarımız oldu. Gençlere yönelik olarak sahnelediğimiz şiir tiyatrosu tarzındaki; M. Şahanov'un "Mahabbat Zam", "Senim Patşalığı", K. Mirzaaliyev'in "Danişpan", T. Berdiyarov'un "Ok pen Gül", M. Makataev'in "Dariğa Jürek", F. Ongarsmova'nın "Bakit pen Mun" isimli oyunları seyircilerin yoğun ilgisine mahzar oldu. Ayrıca Abay'ın,

Mahambet'in şiirlerinden hazırladığımız oyunlar da büyük başarılarla ulaştı.

G. K: Siz, Kazak Milli Gençlik Tiyatrosu'nda hem rejisör hem de müdür olarak görev yaptınız. Biraz da buradaki çalışmalarınızdan bahsedermisiniz?

R. S: Ben o tiyatroya 1982 yılında geldim. O tarihten itibaren Gençlik Tiyatrosu'nun sahnesinde

M. Avezov'un "Alva", G. Musirepov'un "Akan Seri, Aktoktı", T. Abdikov'un "Biz Üşev Edik", Ş. Murtaza'nın "Kızıl Jebe", "Stalinge Hat" isimli trajedileri, T. Nurmagambetov'un "Joğalğan Köl", "Biz Türükterimiz" isimli Ahıska Türklerinin Stalin'in emriyle çıkarıldıkları zorunlu göç sırasında yaşadıkları azabı, zorlukları anlatan oyunları sahneledim.

G. K: 40 yıl sonra doğduğunuz yere, Türkistan'a döndünüz. Almatı'daki evinizi, ailenizi, görevinizi bırakarak mahrumiyet içindeki Türkistan'a gelmenizin sebebi neydi?

R. S: Benim memleketim Kazakistan olmakla birlikte doğduğum yer Türkistan. Türk halklarının manevi başkenti Türkistan'da, Ahmet Yesevi babamızın yanı başında dünyaya gelmiş olmak ömür boyu taşıdığım şeref payem olmuştur.

Kazak atasözü vardır: "İt doyduğu yere, yiğit doğduğu yere", ben de Kazak tiyatro sanatına 40 yıl hizmet ettikten, Kazakistan'ın Muhtar Avezov Devlet Tiyatrosu ile Ğabit Müsirepov Gençlik Tiyatrosu'nu uzun yıllar yönettikten, sahamda birçok önemli unvan ve ödülleri alarak halkıma mal olduktan sonra, doğum yerim olan Türkistan'a döndüm ve Sanat Fakültesini açtım.

G. K: Sanat Fakültesinin hedefleri nelerdir?

R. S: HAYU Türk Kazak Üniversitesine gelerek Sanat Fakültesini açmaktaki birinci maksadım, Türkistan Tiyatrosunu kurmaktır. Bu sayede Kazakistan ve Türkiye arasında sanat köprüsünü kurmak ve manevi birliği geliştirmektir.

Diğer bir maksadım Türkistan'da her yıl Türk Halkları Tiyatro ve Müzik Festivalleri gerçekleştirmektir. Bu heyecan verici idealin meşalesini yüreğimde ilk uyandıran kişi

üniversitemizin Mütevelli Heyet Başkanı, Türkiye'nin saygı değer evladı, Türk halklarının yakınlaşması yolunda can salıp yürüyen (ii) kültür ve siyaset gayretkeri Namık Kemal Zeybek beydir.

Türkistan'da tiyatro açmak fikri bende çok önceden beri vardı. Fakat Türkistan şehri, yöneticiler tarafından daha çok dini bir merkez olarak görüldüğünden şehirde sanata yönelik yatırımlar yapılmadı. Bu yaklaşımın değişmesini çok bekledim. Nihayet iki ülke Elbaşlarının (iii) imzaladıkları anlaşma sonucu, HAYU Türk-Kazak Üniversitesinin kurulmasıyla bu şansı yakalamış olduk. Bu mukaddes Türkistan şehri için tarihi bir fırsat oldu.

T.C. Devletin maddi desteğiyle inşa edilmekte olan Üniversite Kampüsünde bu yıl yapımına başlanan Kültür Merkezi bizi içimizde her zaman kıpırdayıp duran Türkistan Tiyatrosu hayaline iyice yaklaştırdı.

Sanat Fakültesi olarak yakın hedefimiz 1988 yılında gerçekleşecek olan Türkistan şehrinin kuruluşunun 2000. Yılı kutlamalarına oyunlar ve konserler hazırlamaktır. Bu konuda, başta N. K. ZEYBEK bey olmak üzere, üniversite Genel Sekreteri Ziya BAŞKAN bey ve Kentav Bölüm Sekreteri Günhan KAYHAN bey çok önemli yardımlarda bulunmaktadırlar. Türkistanlılar adına Türkiyeli kardeşlerime teşekkür etmeyi bir borç olarak kabul ediyorum.

G. K: Tiyatro sanatının milletlerin hayatında ve gelişme sürecinde oynadığı rol nedir?

R S: Büyük Alman şairi Goethe "Bir milletin millet olabilmesi için tiyatrosunun olması şarttır." demiştir. Ben de aynı fikirdeyim.

Tiyatro ilk olarak milletin dilini korur ve yaşatır. Biz dilimizin tarih içinde yaşadığı değişimleri canlı olarak sahnede duyup tanırız.

Mesela: M. Avezov'un "Karakıpsak Kobılandı" piyesinde Avezov, X. yüzyılın dilini kullanmıştır. Oysa, "Ayman Şolpan" komedisinde, XVII. yüzyılın, "Endik Kebek" trajedisinde XVIII. yüzyılın dillerini bize ulaştırmaktadır. Bu Kazak dilinin nesilden nesle geçmek suretiyle canlı kalmasını sağlamıştır.

İkinci olarak tiyatro sanatı, ulusun örf-adet ve geleneklerini, karakterini ve kültürünü geliştirip sağlamlaştırır.

Atalarımızın desturlarını, giyim kuşamını, müzik ve şiir anlayışını, hayata bakış tarzını bugünün gençleri yalnızca tiyatrodan, sahneden görür, öğrenir, inceler ve bu sayede kendisini tanır.

Bugünkü nesil atalarının kahramanlık, ariflik, liderlik karakterlerine bakarak erlik, milliyetçilik, vatanseverlik duygularını kişiliğine sindirir.

Tiyatronun milletlerin kalıplaşma sürecinde icra ettiği fonksiyonlardan üçüncüsü ise milletlerin tarihlerinin aynası olmasıdır.

Tiyatro sayesinde her türlü tarihi hadiseleri, tarihi dönemleri tekrar yaşama fırsatı buluruz. İlk Türk devletlerinin kurulması ve Türk boylarının ayrı devletler kurmalarını, bu süreçte Türk boylarının başından geçen türlü trajedileri, tarihçiler, kitaplarda ve belgelerde saklarken tiyatro bunları gözler önüne sermektedir. Tiyatro devlet kuran kahramanları, ülkesini ve milletini koruyan hatırları veya milletine ihanet edenleri, egemenlik ve birlik için çırpınan ozanları sahneye taşımak suretiyle sonraki nesillere paha biçilmez örnekler sunmaktadır.

G. K: Kazakistan Tiyatrosunun Sovyetler Birliği dönemindeki durumu ile bağımsızlıktan sonraki durumunu kısaca değerlendirir misiniz?

R. S: Sovyet döneminde hemen her konu gibi sanat ve edebiyat da çok sıkı bir kontrol altındaydı. Özellikle tiyatro sanatı partinin çok yoğun bir şekilde denetiminde tutuldu. Sahnelenmesi düşünülen oyunun metni, "Partinin siyasetine karşı mı, Sovyet ideolojisine ters söz ve ifadeler var mı?" şüphesiyle uzun süre incelenirdi. Bu kontrol aynı şekilde provalarda da devam ederdi.

Gerçekleri anlatan, parti yöneticilerinin adaletsiz uygulamalarını ihtiva veya ilham eden bütün bölümler çıkarılırdı. O dönemde milli tiyatroların çektiği sıkıntılar oldukça büyüktü. Oysa Moskova Tiyatroları bizimle karşılaştırıldığında "babasının şımarık büyüyen çocuğu" gibiydi. Moskova Tiyatroları uluslararası turnelere çıkıp bilgi ve tecrübelerini, ünlerini artırırken, milli tiyatroların gidebileceği en son yer Moskova'ydı. Kazakistan'daki her tiyatro bir Rus oyununu sahnelemeye mecburdu. Sovyet dönemindeki Kazak Tiyatrolarının en acıklı hali

ise milletine has tarihi eserleri milletinin derdiyle dertlenen, kendilerini milletine adanmış A. BAYTURSUNOV, M. JÜMABAYEV, T. RISKULOV, M. ŞOKAY gibi kahramanları dile getirmelerinin yasaklanması ve Tavkehan, Abilayhan, Abilhayırhan'ları düşman olarak göstermeye mecbur bırakılmasıdır.

Her Kazak Tiyatrosu "Medeniyet ve sosyallik Kazak halkına 1917 İhtilali sayesinde gelmiştir." tezini vurgulamaya mecbur bırakılmıştır.

Hiçbir millet geçmişini bilmeden, tarihini tanımadan geleceğini hazırlayamaz, gerçek mânada millet olamaz. Sovyet döneminde Kazak Tiyatro sanatı güneş görmeden gölgede büyümeye çalışan bir güll konumunda kalmıştır.

Allah'a şükürler olsun şimdi bağımsızlığımıza kavuştuk. Birbirimize gizlice, fısıltıyla anlatmaya bile korktuğumuz milletimizin şarkılarını, şiirlerini, desturlarını, hayallerimizi bütün gücümüzle haykırabildiğimiz günlere yettik.

Buna paralel olarak milli unsurlar sanatımızda layık olduğu yeri almaya başladı. Tiyatrolarımız erkinlik içinde tarihi konuları işlemeye başladı. Kazak halkının başından geçen bin türlü hali, Rus İmparatorluğunun şovenist siyaseti karşısında halkımızın çektiği büyük ızdırapları göstermeye başladık.

Bu bağlamda ben de rejisör olarak "Stalinge Hat", "Besevdin Hatı", "Han Kene", "Omirezaya" isimli eserleri sahneledim.

Yeni dönemde yeryüzündeki Türk halklarının kardeş olduğu gerçeğinden hareketle Türk soylu halklar arasında yakınlaşma ve kaynaşma gerçekleşti. Türkiyeli kardeşlerimiz "Ata yurdumuz" diyerek bizi arayıp Türkistan'a geldiler. Biz uzaktaki kardeşlerimizi arayıp Anadolu'ya gittik. Birbirimizi sevgiyle kucakladık.

Sanat Fakültesindeki öğrencilerimiz "En

Ademi Kelişek" isimli oyunu tertemiz bir Türkiye Türkçe'siyle "En Güzel Gelin" olarak sahneledi. Böylece Kazakistan Tiyatro tarihinde belki de ilk defa bir oyun Türkiye Türkçe'siyle sahnelenmiş oldu. İkinci sınıf öğrencilerimiz üç aylık bir kurstan sonra şimdi Türkiye Türkçe'siyle şiirler ve şarkılar söylüyorlar. Bütün bunlar Kazakistanlı gençlerin Türkiye'ye karşı duyduğu derin sevginin sonucudur.

İşte egemenliğin bize kazandırdıklarından küçük bir kesit.

G. K: Kazakistan ve Türkiye Tiyatrolarını kısaca mukayese eder misiniz?

R. S: Ayrı sistemler içinde doğup geliştikleri için iki ülkenin tiyatroları arasında büyük farklılıklar var. Türkiye Tiyatroları Avrupa tiyatrosundan etkilenmiş ve o yönde gelişmiştir. Oysa, Kazakistan Tiyatroları tamamen Rus tiyatrosunun tesirinde kalmıştır.

Ben bunu Ankara'daki tiyatrolarda yaptığım incelemeler sırasında yakından gördüm. Konuyla ilgili olarak görüştüğüm Türkiyeli ünlü meslektaşlarımla yaptığımız değerlendirmelerde de hep bu sonuç çıktı.

G. K: Bu durumda "en büyük hedefim" dediğiniz Türkistan Tiyatrosu hangi modeli, esas alacak?

R. S: Bizim önümüzde duran en önemli mesele belli başlı dünya tiyatrolarının metot ve teorilerini inceleyerek Türk halklarına ortak bir sistem hazırlamaktır.

Bunu ancak Türk halklarının ünlü rejisörlerini, aktörlerini ve eleştirmenlerini bir araya getirecek, geniş katılımlı konferanslarda, sempozyumlarda tartışarak ortak bir çözüme gelmek suretiyle yapabiliriz.

Sanattaki birlik, Türk halklarını fikir ve gönül birliğine götürecektir.

Bizim nihai hedefimiz de bu değil mi?...!

AÇIKLAMALAR

(i) Jan salıp jürgen: Bir amaç uğruna kendini adayan.

(ii) Elbaşı: Cumhurbaşkanı.